

BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ NETEISĖTĄ ŽMOGAUS PERSEKIOJIMĄ TAIKYMO PROBLEMATIKA NUKENTĖJUSIŲ TEISINĖS APSAUGOS KONTEKSTE

Akvilė Laurinaitytė¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.27.2>

SANTRAUKA

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros duomenimis 18 procentų moterų patyrė persekiojimą nuo 15 metų amžiaus, o 5 procentai moterų jį patyrė per 12 mėnesių iki apklausos (iš viso 9 mln. moterų per 12 mėnesių laikotarpį). Persekiojimo užkardymo ir teisinės apsaugos nukentėjusiesiems suteikimo svarba pabrėžiama mokslininkų išvadose, Europos Sąjungos veiklos strategijoje, Stambulo konvencijoje.

Nors Lietuvoje neteisėtas žmogaus persekiojimas kriminalizuotas tik 2021 m. spalio 14 d., vis dažniau diskutuojama dėl šioje normoje įtvirtintų neigiamų padarinių, aiškios nukentėjusiojo valios išreiškimo pagrįstumo ir įrodinėjimo, sankcijų proporcingumo ir sisteminio nesuderinamumo kitų teisės normų atžvilgiu. Be to, pastebima abejonių ir dėl nevisiško Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų perkėlimo į nacionalinę teisę. Remiantis tuo, šiuo tyrimu siekta nustatyti, ar baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą žmogaus persekiojimą taikymas užtikrina reikiamą nukentėjusiųjų teisinę apsaugą, įvertinant nacionalinio reglamentavimo atitiktį ultima ratio principui ir Nusikaltimų aukų direktyvai.

Tyrimo metu konstatuota, kad neteisėto žmogaus persekiojimo sudėtyje įtvirtintas aiškios nukentėjusiojo valios išreiškimas kelia grėsmę veiksmy eskalacijai, o pripažinimas baudžiamuoju nusižengimu neatitinka sukeltamų pavojingų padarinių lygio. Šios nusikalstamos veikos kriminalizavimu ultima ratio principas nebuvo pažeistas, kadangi veika yra pakankamo pavojingumo, o alternatyvių teisinių priemonių – BK 145 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto sisteminio žmogaus bauginimo naudojant psichinę prievartą ir CK 2.23 straipsnio – taikymas nepakankamas. Tačiau esamo reglamentavimo neatitikimai Nusikaltimų aukų direktyvai apriboja teisinės apsaugos nukentėjusiesiems suteikimą, nes atliekama specialią apsaugos

¹ Autorė yra Teisės magistrė, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto absolventė, Lietuva.

poreikių vertinimo ir apsaugos priemonių skyrimo procedūra stokoja visapusiško individualios situacijos įvertinimo bei atskirų taisyklių ypatingai pažeidžiamiems asmenims suteikiamų apsaugos priemonių atžvilgiu.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Neteisėtas žmogaus persekiojimas, nukentėjusiųjų teisinė apsauga, ultima ratio principas, Nusikaltimų aukų direktyva.

SANTRUMPOS

CEDAW – Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (1979-12-18);

Stambulo konvencija – Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulas, 2011-05-11);

Nusikaltimų aukų direktyva – Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR [2012-10-25], OL, L 315;

Rekomendacijos – Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo“ (2016-02-29; I-63);

BK – baudžiamasis kodeksas;

CK – civilinis kodeksas.

ĮVADAS

Persekiojimo socialinio žalingumo problema pirmą kartą iškelta XX a. pabaigoje.² Žymios aktorės nužudymas ir išaukęs buvusio partnerio persekiojimą patyrusių moterų nužudymų skaičius lėmė pirmosios teisės normos³, kriminalizuojančios persekiojimą, priėmimą 1990 m. Kalifornijoje (JAV).⁴ Šio reiškinių pavojingumą atskleidžia tai, jog persekiojimo metu nukentėjusiajam gali būti sukeliama baimė, nerimas, paranoja, stresas, sumišimas, bejėgiškumas, išsivystyti potrauminio streso sindromas (PTSD), miego ir valgymo sutrikimai,

² Kathleen S. Lowney ir Joel Best, „Stalking Strangers and Lovers: Changing Media Typifications of a New Crime Problem“, straipsnis knygoje: Joel Best ed., *Images of Issues: Typifying Contemporary Social Problems* (Routledge, 2017), p. 33-57.

³ Kalifornijos BK, prieiga internete: https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displayexpandedbranch.xhtml?tocCode=PEN&division=&title=&part=1.&chapter=&article=&nodetreepath=4 [aplankyta 2022-12-10].

⁴ Žr. išnašą 1: Kathleen S. Lowney ir Joel Best, p. 39-41.

išaugti savižudybės rizika, suprastėti gyvenimo būdas ar nutrūkti santykiai su šeima ir artimaisiais.⁵

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje neteisėtas žmogaus persekiojimas pripažintas nusikalstamu ir įtrauktas į BK⁶ tik 2021 m. spalio 14 d.⁷, nukentėjusiesiems nuo šios nusikalstamos veikos suteikiamos apsaugos efektyvumo klausimas dar nesulaukė mokslininkų dėmesio. Nepaisant to, vis dažniau pastebima diskusijų, vertinančių neteisėto žmogaus persekiojimo sudėties požymių problematiką⁸, alternatyvių teisės normų taikymo galimybes⁹ bei nacionalinio teisinio reglamentavimo atitiktį Nusikaltimų aukų direktyvai^{10, 11}.

Persekiojimo sudėties požymių ypatumai dažnai lemia tai, jog dalis nukentėjusiųjų lieka be teisinės apsaugos. Mokslinėje literatūroje pažymima, jog plataus pobūdžio persekiojimo definicijos arba, priešingai, baigtinio veiksmų sąrašo įtvirtinimas gali nustatyti pernelyg aukštą baudžiamosios atsakomybės taikymo ribą arba neproporcingai sumažinti jos skyrimą.¹² Be to, kvestionuotinas reikalavimas įrodyti tiesioginę tyčią, kadangi ja apribojama normos inkriminavimo apimtis tiems persekiotojams, kurių tikslas buvo ne įbauginti, o užmezgti romantinius santykius su nukentėjusiuoju.¹³ Diskutuojama ir dėl baimės sukėlimo pagrįstumo,

⁵ Eric Blaauw ir kiti, „The Toll of Stalking: The Relationship Between Features of Stalking and Psychopathology of Victims“, *Journal of Interpersonal Violence* (2002, Vol. 17(1)), p. 50-63, prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/255613852_The_Toll_of_Stalking [aplankyta 2022-12-10].

⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, TAR (2000-09-26; VIII-1968).

⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XX skyriaus pavadinimo pakeitimo ir Kodekso papildymo 148-1 straipsniu įstatymas, TAR (2021-10-14; XIV-576).

⁸ Ilona Laurinaitytė, Ilona Michailovič, Liubovė Jarutienė, „Dealing with stalking cases in Lithuania: The role of public perceptions and legal response“, *Behavioral Sciences & the Law* (2022, Vol. 40(5)), p. 660-676// DOI: <https://doi.org/10.1002/bsl.2597>; Susanne Strand ir Ramunė Jakštienė, „The Importance of Having a Specific Stalking Law“, straipsnis knygoje: Marko Davinič, Svetislav Kostić eds., *Gender Competent Public Law and Policies. Gender Perspectives in Law*, 2 t. (Cham: Springer, 2023), p. 151-166; Ramunė Jakštienė, „A New Norm on Stalking: Is This the New Normal in Lithuania?“, *Baltic Journal of Law & Politics* (2022, Vol. 15(2)), p. 29-47// DOI: 10.2478/bjlp-2022-0009.

⁹ Ilona Laurinaitytė ir kitos, „Persekiojimo kriminalizavimo ir teismų praktikos ypatumai Lietuvoje“, *Kriminologijos studijos* (2021, Vol. 9), p. 77-99// DOI: <https://doi.org/10.15388/CrimLithuan.2021.9.3>

¹⁰ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR [2012-10-25], OL, L 315.

¹¹ Ramunė Jakštienė, „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)“, Mykolo Romerio universitetas, 2019; Erika Leonaitė, Anna Markina ir Katre Pall, „Implementation of the Victims' Rights Directive in Lithuania and Estonia: Challenges and Achievements“, straipsnis knygoje: Agnė Limantė, Dovilė Pūraitė-Andrikienė eds., *Legal Protection of Vulnerable Groups in Lithuania, Latvia, Estonia and Poland: Trends and Perspectives*, 8 vol. (Cham, Switzerland: Springer Nature, 2022), p. 287-308.

¹² Suzan van der Aa, Renée Römkens, „The State of the Art in Stalking Legislation: Reflections on European Developments“, *European Criminal Law Review* (2013, Vol. 3(2)), p. 232-256, prieiga internete:

https://www.researchgate.net/publication/263502580_The_state_of_the_art_in_stalking_legislation_Reflections_on_European_developments [aplankyta 2022-12-11].

¹³ Troy E. McEwan, Paul E. Mullen, Rachel MacKenzie, „Anti-Stalking Legislation in Practice: Are We Meeting Community Needs?“, *Psychiatry, Psychology and Law* (2007, Vol. 14(2)), p. 207-217// DOI: <https://doi.org/10.1375/pplt.14.2.207>.

pažymint, kad tokiems nukentėjusiesiems, kurie persekiojimo metu patyrė ne baimę, o kitas neigiamas emocijas, teisinė apsauga nėra užtikrinama.¹⁴ Šios nusikalstamos veikos inkriminavimo komplikuotumui turi įtakos ir nukentėjusiajam tenkanti pagrindinė įrodymų rinkimo našta bei persekiojimo atribojimas nuo romantinio pobūdžio elgesio.¹⁵

Neteisėto žmogaus persekiojimo reglamentavimo probleminiai aspektai išskiriami ir nacionalinėje mokslinėje doktrinoje, pabrėžiant, kad normos įtvirtinimas baudžiamuoju nusizengimu neatitinka sukelių pavojingų padarinių lygio.¹⁶ Dar daugiau, reikalavimas įrodyti šių padarinių kilimą ir nukentėjusiojo aiškiai išreikštą prieštaravimą gali reikšmingai sumažinti suteikiamos apsaugos apimtį.¹⁷ Neteisėto žmogaus persekiojimo problematika išryškėja ir *ultima ratio* principo kontekste, kadangi dar įstatymo projekto svarstymo stadijoje buvo teigiama, jog BK egzistuoja alternatyvios normos, (pavyzdžiui, BK 145 str. 2 d., BK 167 str.), apimančios iš esmės tapačius nusikalstamus veiksmus bei įtvirtinančios griežtesnių sankcijų skyrimo galimybę, todėl nukentėjusiųjų teisinė apsauga užtikrinama pakankamai, o naujos normos įtvirtinimas būtų perteklinis.¹⁸ N. Bitiukova ir K. Normantaitė pastebi, kad Lietuvos teisinė sistema nėra pilnai suderinta su Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatomis, nes vis dar išlieka didelis atotrūkis tarp nacionalinėje teisėje įtvirtintų ir praktikoje užtikrinamų nukentėjusiųjų teisių.¹⁹ E. Leonaitė taip pat pabrėžia, jog nacionaliniu teisiniu reglamentavimu nėra pilnai patenkinami ypatingai pažeidžiamų asmenų apsaugos poreikiai.²⁰

Šiuo tyrimu siekta nustatyti, ar baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą žmogaus persekiojimą taikymas užtikrina reikiamą nukentėjusiųjų teisinę apsaugą, įvertinant nacionalinio reglamentavimo atitiktį *ultima ratio* principui ir Nusikaltimų aukų direktyvai.

Probleminiai tyrimo klausimai: ar neteisėto žmogaus persekiojimo inkriminavimu užtikrinama reikiama nukentėjusiųjų teisinė apsauga? Ar neteisėto žmogaus persekiojimo kriminalizavimas neprieštaruja *ultima ratio* principui? Ar garantuojama reikiama nukentėjusiųjų nuo neteisėto žmogaus persekiojimo teisinė apsauga Nusikaltimų aukų direktyvos kontekste?

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Brian H. Spitzberg, „In the shadow of the stalker: The problem of policing unwanted pursuit“, straipsnis knygoje: Howard Giles ed., *Law enforcement, Communication, and Community* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002), p. 173-200.

¹⁶ Žr. išnašą 8: Ilona Laurinaitytė ir kitos, „Persekiojimo kriminalizavimo ir teismų praktikos ypatumai Lietuvoje“.

¹⁷ Žr. išnašą 7: Susanne Strand ir Ramunė Jakštienė, „The Importance of Having a Specific Stalking Law“.

¹⁸ Pagrindinio komiteto išvada „Dėl baudžiamojo kodekso XX skyriaus pavadinimo pakeitimo ir kodekso papildymo 148-1 straipsniu įstatymo projekto“ (2021-09-23; XIIIIP-3746(2)).

¹⁹ Natalija Bitiukova ir Kristina Normantaitė, *Victims of Crime Implementation Analysis of Rights in Europe. National Report: Lithuania* (2019), prieiga internete: <https://victim-support.eu/publications/vociare-national-report-lithuania/> [aplankyta 2022-03-01].

²⁰ Žr. išnašą 10: Erika Leonaitė, Anna Markina ir Katre Pall.

PERSEKIOJIMO SAMPRATA IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Bendroji persekiojimo samprata

Mokslinėje literatūroje nėra vieno universalaus persekiojimo apibrėžimo. Šis reiškiny nagrinėjamas ne tik teisės, bet ir psichologijos, psichiatrijos mokslininkų, kadangi persekiojimas dažnai kenčia nuo įvairių psichikos sutrikimų (pavyzdžiui, erotomanijos²¹). Atitinkamai, persekiojimo samprata kinta priklausomai nuo to, kokiame kontekste – teisiniame ar klinikiame – šis fenomenas analizuojamas.²² Psichologijos mokslininkai R. Meloy ir S. Gothard obsesinį sekimą apibrėžė kaip neįprastą ar ilgalaikį grasinimo ar persekiojimo modelį, nukreiptą prieš tam tikrą asmenį.²³ D. Westrup ir W. Fremouw persekiojimo elgesį įvardijo kaip vieną ar kelis elgesio būdus, kurie pakartotinai nukreipti prieš tam tikrą asmenį, yra nepageidaujami ir įkyrūs bei sukelia jam baimę ar nerimą.²⁴ Todėl, vertinant persekiojimą iš psichologijos perspektyvos, išskiriami trys būdingi bruožai: ilgą laiką trunkantis veikimas, veiksmų nukreipimas prieš tam tikrą asmenį ir baimės ar nerimo jam sukėlimas.

Teisinė persekiojimo apibrėžtis kiekvienoje valstybėje skiriasi. Vis dėlto, įstatymuose persekiojimas įprastai įtvirtinamas kaip tyčinis, pasikartojantis prieš tam tikrą asmenį ar asmenis nukreiptas elgesio modelis, kai tokie veiksmai yra nepageidautini ir sukelia asmeniui ar asmenims baimę.²⁵ Taigi, apibendrintai galima pažymėti, jog tiek teisiniame, tiek klinikiame kontekste persekiojimas suvokiamas kaip tam tikras elgesio modelis, kurį sudaro sistemingi, nepageidautini persekiojimo veiksmai, nukreipti prieš tam tikrą asmenį ir sukeliantys jam baimę.

Persekiojimo apibrėžimo kompleksiskumą lemia tai, jog atliekamų veiksmų apimtis yra nepaprastai plati. Tai pagrindžia Sheridan ir Davies, kurių teigimu, persekiojimas yra ypatinga

²¹ Erotomanija (kitai de Clerambault sindromas) – tai sutrikimas, kuriam būdingas meilės (erotinis) kludiesys. Pacientas tiki, kad kitas asmuo yra jį slapta įsimylėjęs ir tik pacientui žinomą būdu siunčia žinutes apie savo meilę. V. Danilevičiūtė, A. Mozūraitė, G. Lukšys, „Erotomanija – de Clerambault sindromas: literatūros apžvalga“, *Neurologijos seminarai* (2015, Nr. 19(66)), p. 264-268, prieiga internete: http://www.neuroseminarai.lt/wp-content/uploads/2017/02/Neuro_2015_Nr4_264-268.pdf [aplankyta 2022-12-19].

²² Deborah Giorgi-Guarnieri ir Michael A. Norko, „Stalking: Introduction, Definition, and Epidemiology“, straipsnis knygoje: Debra A. Pinals ed., *Stalking Psychiatric Perspectives and Practical Approaches* (New York: Oxford University Press, 2007), p. 3–24.

²³ J. Reid Meloy ir Shayna Gothard, „Demographic and Clinical Comparison of Obsessional Followers and Offenders With Mental Disorders“, *American Journal of Psychiatry* (1995, Vol. 152(2)), p. 258-263// DOI:10.1176/ajp.152.2.258.

²⁴ Darrah Westrup ir William J. Fremouw, „Stalking behavior: a literature review and suggested functional analytic assessment technology“, *Aggression and Violent Behavior* (1998, Vol. 3(3)), p. 255-274, prieiga internete: <https://www.sciencedirect.com.ezproxy.vdu.lt:2443/science/article/pii/S1359178997000232?via%3Dihub> [aplankyta 2022-12-19].

²⁵ Brian H. Spitzberg, William R. Cupach, „The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature“, *Aggression and Violent Behavior* (2007, Vol. 12), p. 64-86// DOI: 10.1016/j.avb.2006.05.001.

nusikalstama veika, kadangi ją dažnai sudaro tariamai įprastas ir kasdienis elgesys.²⁶ Iš to galima spręsti, jog persekiojimas turėtų būti suvokiamas kaip tam tikra veiksmų visuma, kurią, vertinant atskirai, dažnai sudaro kasdieniai ir įprasti veiksmai, tačiau jų pavojingumas atsiskleidžia sistemingu, kryptingu, nepageidaujamu ir baimę sukeliančiu veikimu. Persekiojimas gali pasireikšti nuolatinais skambučiais telefonu, siekiu užmegzti kontaktą, nuolatiniu nukentėjusiojo sekimu ir stebėjimu, pasirodymu jo darbe ar mokykloje, laiškų ar daiktų palikimu, susisiekimu su jo šeimos nariais ar draugais, nuosavybės niokojimu, įsilaužimu ir įsibrovimu.²⁷ Persekiotojas taip pat gali grasinti fizinio ar seksualinio smurto panaudojimu ar jį panaudoti prieš nukentėjusį.²⁸ Taigi persekiojimo unikalumas pasireiškia tuo, jog šiai nusikalstamai veikai būdingas ne tik savaime neteisėtus, bet ir kasdienes, įprastus ar net romantiškų veiksmų atlikimas.

Nors persekiojimas yra lyčiai neutrali nusikalstama veika, mokslinių tyrimų rezultatai atskleidžia, jog didesnė tikimybė nukentėti nuo šios nusikalstamos veikos egzistuoja būtent moterims.²⁹ Persekiotojai įprastai yra buvę partneriai ar sutuoktiniai³⁰, todėl šis reiškinys dažnai vertinamas kaip smurto prieš moteris ir (arba) smurto artimoje aplinkoje forma.³¹ Praeityje nutrūkę (smurtiniai) santykiai ne tik padidina persekiojimo riziką, bet ir turi įtakos persekiojimo sunkumui ir trukmei.³² Buvę partneriai-persekiotojai pasižymi intensyvesniu neigiamu poveikiu nukentėjusiajam nei tie persekiotojai, kurių su nukentėjusiuoju nesieja jokie praeities ryšiai: šio tipo persekiotojai turi stipresnę emocinį prisirišimą prie nukentėjusiojo, dėl to stengiasi aktyviau užmegzti kontaktą, patiria didesnę neigiamą poveikį, todėl aiškiai demonstruoja pyktį, pavydą ar neapykantą.³³ Vis dėlto, manytina, jog persekiojimą išimtinai priskirti smurtui artimoje aplinkoje būtų klaidinga. Nors tarp persekiojimo ir buvusių (smurtinių) nukentėjusiojo ir

²⁶ Lorraine Sheridan ir Graham M. Davies, „Stalking: The elusive crime“, *Legal and Criminological Psychology* (2001, Vol. 6(2)), p. 133-147// DOI: <https://doi-org.ezproxy.vdu.lt/2443/10.1348/135532501168244>.

²⁷ Ann W. Burgess ir kiti, „Stalking Behaviors Within Domestic Violence“, *Journal of Family Violence* (1997, Vol. 12(4)), p. 389-403, prieiga internete: https://heinonline-org.ezproxy.vdu.lt/2443/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/jfvm12&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=389 [aplankyta 2022-12-20].

²⁸ Žr. išnašą 24: Brian H. Spitzberg, William R. Cupach, „The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature“, p. 71.

²⁹ Nukentėjusiais nuo persekiojimo tampa nuo 2 iki 13 procentų vyrų ir nuo 8 iki 32 procentų moterų. Ten pat, p. 70.

³⁰ Brian H. Spitzberg, „The Tactical Topography of Stalking Victimization and Management“, *Trauma, Violence, and Abuse* (2002, Vol. 3(4)), p. 261-288// DOI:10.1177/152483802237330.

³¹ Suzan van der Aa, „Stalking as a form of (domestic) violence against women: two of a kind?“, *Rassegna Italiana di Criminologia* (2012, Vol. 3), p. 174-187, prieiga internete: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/stalking-as-a-form-of-domestic-violence-against-women-two-of-a-kind> [aplankyta 2023-01-10]; Kevin S. Douglas ir Donald G. Dutton, „Assessing the link between stalking and domestic violence“, *Aggression and Violent Behavior* (2001, Vol. 6), p. 519-546// DOI: [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00018-5](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00018-5).

³² Frances L. Coleman, „Stalking Behavior and the Cycle of Domestic Violence“, *Journal of Interpersonal Violence* (1997, Vol. 12(3)), p. 420-432// DOI: <https://doi.org/10.1177/088626097012003007>.

³³ Kimberley A. Morrison, „Differentiating between Physically Violent and Nonviolent Stalkers: An Examination of Canadian Cases“, *Journal of Forensic Sciences* (2008, Vol. 53(3)), p. 742-751// DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2008.00722.x>.

persekiotojo santykių egzistuoja reikšmingas ryšys, tai nėra tapatus dalykas.³⁴ Svarbu atkreipti dėmesį, jog persekiojimas yra heterogeninis reiškinys, galintis paveikti ne tik moteris, bet ir vyrus, o didelę dalį nukentėjusių sudaro asmenys, kurių praeityje su persekiotoju nesiejo romantiniai santykiai.³⁵ Iš to galima spręsti, jog smurto artimoje aplinkoje analizė persekiojimo kontekste yra nepaprastai svarbi, įvertinant persekiojimo pavojingumą ir kylančią riziką, tačiau ja neturėtų būti apsiribojama.

Persekiotojas, siekdamas įbauginti ar kontroliuoti nukentėjusį, gali pasitelkti fizinį smurtą. Toks smurtas dažniausiai būna susijęs su kaltininko atstūmimu, pažeminimu, patirta gėda, todėl jis pasižymi afektiniu pobūdžiu – impulsyvumu, reaktyvumu, pykčiu ir kerštu, o ne tikslingu ir iš anksto suplanuotu veikimu.³⁶ Tačiau mokslininkai pripažįsta, jog didžioji dauguma persekiotojų nėra linkę smurtauti prieš nukentėjusį, o jei smurtaujama, fiziniai sužalojimai nebūna sunkūs.³⁷ Dažnai apsiribojama fiziniu užpuolimu nenaudojant ginklo, sugriebimu, smaugimu, tempimu už plaukų ir pan.³⁸ Taigi, nors persekiojant prieš nukentėjusį gali būti panaudojamas fizinis smurtas, jis nėra būdingas išimtinai visiems persekiojimo atvejams.

Persekiojimu sutrikdomas nukentėjusiojo psichologinis, socialinis, profesinis funkcionavimas. Dėl tokių neteisėtų veiksmų atlikimo gali išsivystyti įvairios priklausomybės, miego ir valgymo sutrikimai, potrauminio streso sindromas, patiriama panika, baimė, paranoja, nervingumas, pyktis, bejėgiškumas, kaltė.³⁹ Be to, dauguma nukentėjusių priverčiami keisti darbą, mokyklą, gyvenamąją vietą, išvaizdą, vengti socialinės veiklos ir imtis papildomų saugumo priemonių.⁴⁰ Todėl persekiojimu pažeidžiamas ne tik asmens įprastas gyvenimo būdas ir kasdienė veikla, bet ir sukeliama įvairaus pobūdžio neigiami padariniai psichinei, emocinei ir socialinei gerovei.

Apibendrinant galima teigti, jog persekiojimas pasižymi kompleksišku tiek vertinant pasireiškiančius veiksmus, tiek analizuojant kylančius sudėtinius padarinius. Nors persekiojimas dažnai vertinamas kaip smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje forma, atsižvelgus į heterogeninį šio reiškinio pobūdį, jis turėtų būti analizuojamas platesnėje prizmėje, turint mintyje abiejų lyčių persekiotojus ir nukentėjusiuosius, bei persekiojimo kontekstą, susijusį ne vien su praeityje tarp persekiotojo ir nukentėjusiojo nutrūkusiais (smurtiniais)

³⁴ William R. Cupach ir Brian H. Spitzberg, *The Dark Side of Relationship Pursuit: from Attraction to Obsession and Stalking* (New York: Routledge, 2004), p. 57.

³⁵ Žr. išnašą 30: Suzan van der Aa, „Stalking as a form of (domestic) violence against women: two of a kind?“, p. 174.

³⁶ John Reid Meloy, „Stalking. An old behavior, a new crime“, *The Psychiatric Clinics of North America* (1999, Vol. 22(1)), p. 85-99, prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/13207012_Stalking_An_old_behavior_a_new_crime [aplankyta 2023-01-14].

³⁷ Smurto panaudojimas vidutiniškai sudaro nuo 21 iki 40 procentų visų persekiojimo atvejų. Ten pat, p. 92.

³⁸ J. Reid Meloy, „Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies“, *Aggression and Violent Behavior* (1996, Vol. 1(2)), p. 147-162// DOI: [https://doi.org/10.1016/1359-1789\(95\)00013-5](https://doi.org/10.1016/1359-1789(95)00013-5).

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Paul E. Mullen, Michele Pathé ir Rosemary Purcell, *Stalkers and Their Victims* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), p. 53-57.

santykiais, tačiau ir su tais atvejais, kai persekiotojo ir nukentėjusiojo nesieja jokie tarpusavio ryšiai.

Teisinės persekiojimo teisinio reglamentavimo susiformavimo prielaidos

Išanalizavus persekiojimo sampratą, taip pat būtina apžvelgti, kokios teisinės prielaidos turėjo įtakos persekiojimo kriminalizavimui. Toliau bus aptariamasi dvi pagrindinės tarptautinės sutartys – CEDAW⁴¹ ir Stambulo konvencija⁴² – reikšmingai prisidėjusios prie persekiojimo teisinio reguliavimo formavimo.

CEDAW ir Stambulo konvencijos pagrindu siekta mažinti lyčių stereotipų įtaką visuomenėje, užtikrinant moterims lygiavertį pagrindinių teisių įgyvendinimą kartu su vyrais bei draudžiant diskriminaciją lyties pagrindu. Šiose konvencijose įtvirtinta, jog šalys smerkia visų formų moterų diskriminaciją ir nedelsdamos imasi būtinų priemonių, kad užkirstų jai kelią.⁴³ Stambulo konvencija, perimdama ir sustiprindama visuotinius CEDAW įtvirtintus standartus⁴⁴, pripažino smurtą prieš moteris žmogaus teisių pažeidimu ir moterų diskriminacija.

Stambulo konvencija turėjo esminės įtakos persekiojimo baudžiamumo politikos formavimui Europos regione. Joje numatyta pareiga kriminalizuoti persekiojimą, konkrečiai pažymint, jog „šalys imasi būtinų teisėkūros ar kitų priemonių, kuriomis užtikrinama, kad būtų kriminalizuotas tyčinis pasikartojantis kitam asmeniui grėsmę keliantis elgesys, dėl kurio šis asmuo jaučiasi nesaugus.“⁴⁵ Šios Konvencijos aiškinamojoje ataskaitoje nurodyta, jog persekiojimas apima bet kokį pasikartojantį grasinančio pobūdžio elgesį kito asmens atžvilgiu, kai toks elgesys jam sukelia baimės jausmą.⁴⁶ Grasinančio pobūdžio elgesys šios Konvencijos prasme gali pasireikšti nuolatinio asmens sekimu, nepageidaujamu bendravimu ar pranešimu, kad jis yra stebimas (fizinis persekiojimas, pasirodymas darbo vietoje, sporto ar švietimo įstaigose, nukentėjusiojo sekimas socialiniuose tinkluose), nuosavybės niokojimu, nepastebimų pėdsakų palikimu ant nukentėjusiojo asmeninių daiktų, kėsintis į jo augintinį, netikrų tapatybių kūrimu arba melagingos informacijos skleidimu internete.⁴⁷ Persekiotojo elgesiui Konvencijos kontekste būdinga tiesioginė tyčia ir neigiamų padarinių – baimės ir nesaugumo

⁴¹ Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (1979-12-18).

⁴² Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulas, 2011-05-11).

⁴³ Žr. išnašą 40: Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, 2 str.; Žr. išnašą 41: Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo, 4 str. 2 d.

⁴⁴ Dubravka Šimonović, „Global and Regional Standards on Violence against Women: The Evolution and Synergy of the CEDAW and Istanbul Conventions“, *Human Rights Quarterly* (2014, Vol. 36(3)), p. 590-606, prieiga internete: https://heinonline-org.ezproxy.vdu.lt:2443/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/hurq36&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=590 [aplankyta 2023-01-19].

⁴⁵ Žr. išnašą 41: Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo, 34 str.

⁴⁶ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (Stambulas, 2011), 182 p.

⁴⁷ Ten pat, 183 p.

jausmo – sukėlimas.⁴⁸ Visgi, kvestionuotina, ar kiekvienu atveju persekiotojas veikia kryptingai ir turi išankstinę tyčią sukelti nukentėjusiajam baimę. Diskutuotinas ir pačios baimės įtvirtinimo pagrindumas – dėl lyties⁴⁹, emocinės, fizinės būklės, amžiaus, socialinio statuso, išsilavinimo ar ankstyvos persekiojimo stadijos ne visi nukentėjusieji patiria baimę, todėl tai neturėtų jų atriboti nuo teisinės apsaugos suteikimo. Be to, kyla klausimas, kokiais kriterijais vadovaujantis turėtų būti nustatomas patirtos baimės lygis, ir, ar tokį lygį nustatyti išvis įmanoma. Visgi, svarbu turėti mintyje, kad aiškinamojoje ataskaitoje aptarti esminiai persekiojimo sudėties požymiai yra tik rekomendacinio pobūdžio, todėl valstybės nėra išimtinai jų saistomos.

Apibendrinant galima pažymėti, jog CEDAW ir Stambulo konvencija atliko svarbų vaidmenį mažinant lyčių stereotipų įtaką ir naikinant diskriminacijos apraiškas įvairiose gyvenimo srityse. Stambulo konvencija taip pat reikšmingai prisidėjo prie persekiojimo teisinio reglamentavimo formavimo Europos regione, kadangi jos pagrindu Konvenciją ratifikavusioms valstybėms kyla pareiga kriminalizuoti persekiojimą. Persekiojimas šios Konvencijos kontekste suvokiamas kaip bet kokie tyčiniai, neteisėti, pasikartojantys grasinančio pobūdžio veiksmai, sukeltantys nukentėjusiajam baimės ar nesaugumo jausmą.

Neteisėto žmogaus persekiojimo teisinis reglamentavimas

Išanalizavus teisinės persekiojimo teisinio reglamentavimo susiformavimo prielaidas, tikslinga įvertinti, kaip neteisėtas žmogaus persekiojimas reguliuojamas Lietuvos baudžiamojame teiseje.

Neteisėtas žmogaus persekiojimas įtvirtintas BK XX skyriuje, saugojančiame žmogaus laisvę. Nagrinėjama norma gina asmens valios (psichinę) laisvę, kadangi šiais nusikalstamais veiksmais kėsiniama į nukentėjusio asmens laisvę pasirinkti norimą elgesį, veikti nepriklausomai nuo kito asmens valios. Visgi, atsižvelgus į persekiojimo specifiką, svarstyti, kad neteisėto žmogaus persekiojimo apsaugos objektu galėtų būti pripažįstamas ir asmens privataus gyvenimo neliečiamumas⁵⁰, žmogaus sveikata ir gyvybė.

Pavojinga BK 148-1 straipsnyje uždrausta veika pasireiškia persekiojimu. Dispozicijoje nėra pateikta šios nusikalstamos veikos definicija. Pasak R. Jakštienės, būtent neteisėtu žmogaus persekiojimu kriminalizuotas smurtinio elgesio modelis, apimantis įvairiomis taktikomis pasireiškiančius veiksmus, yra svarbiausias šios normos elementas, įgalinantis tinkamai atskleisti persekiojimo dinamiką ir atliepti nukentėjusių poreikius.⁵¹ Visgi, tokios plačios sąvokos įtvirtinimas galėtų kelti riziką *lex certa* ir *ultima ratio* principų pažeidimui, kadangi, tiesiogiai nenumačius, kokie veiksmai laikomi nusikalstamais, egzistuoja pavojus

⁴⁸ Ten pat, 184 p.

⁴⁹ Nustatyta, kad vyrai patirtą jausmą traktuoja kaip baimę žymiai rečiau nei moterys. Susan M. Dennison ir Donald M. Thomson, „Identifying Stalking: The Relevance of Intent in Commonsense Reasoning“, *Law and Human Behavior* (2002, Vol. 26(5)), p. 543-561, prieiga internete: https://heinonlineorg.ezproxy.vdu.lt:2443/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/lwhmbv26&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=543 [aplankyta 2023-03-06].

⁵⁰ Atkreiptinas dėmesys, jog pirminiame BK pakeitimo įstatymo projekte šią normą siūlyta įtvirtinti būtent BK XXIV skyriuje (Nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui).

⁵¹ Žr. išnašą 7: Ramunė Jakštienė, „A New Norm on Stalking: Is This the New Normal in Lithuania?“, p. 35.

teisėtus, nors ir įkyrius, poelgius „pritempti“ ir pripažinti pavojingais, už jų atlikimą taikant baudžiamąją atsakomybę.

Neteisėto žmogaus persekiojimo sudėtis materialiai, t. y. ši nusikalstama veika laikoma baigta nuo pavojingų padarinių kilimo momento. Reikalavimas įrodyti gyvenamosios vietos, darbo, mokymosi įstaigos pakeitimą ar kitokio neigiamo poveikio socialiniam gyvenimui ar emocinei būsenai padarymą suponuoja, jog persekiojimas pavojingu pripažįstamas tik tada, kai patiriami šie padariniai. Atitinkamai, tiems nukentėjusiesiems, kurie nepatyrė numatytų neigiamų padarinių arba nesiėmė jokių aktyvių veiksmų, teisinė apsauga nesuteikiama. Be to, griežtų įrodinėjimo standartų ir nekaltumo prezumpcijos egzistavimas baudžiamajame procese gali apsunkinti šių padarinių įrodinėjimą. Kaip matyti, normoje tiesiogiai neminama baimė – ji apibrėžiama neigiamu poveikiu socialiniam gyvenimui ar emocinei būsenai. Iš vienos pusės, platesnio pobūdžio padarinių įtvirtinimas galėtų užtikrinti didesnę kriminalizuotinių persekiojimo atvejų kiekį. Iš kitos pusės, nesant aiškių kriterijų šiems padariniams įrodyti, gali kilti rizika pernelyg griežtam jų interpretavimui. Šiuo atveju galėtų būti pasitelkiamas objektyvus protingo žmogaus baimės standartas⁵², naudojamas užsienio valstybėse, kurio pagrindu analizuojama, ar protingas asmuo identiškoje situacijoje būtų patyręs baimę ar kitą neigiamą poveikį. Kol kas tokio pobūdžio standartas nusikalstamų veikų vertinimui Lietuvos teismuose nėra naudojamas, tačiau panašaus pobūdžio protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus (lot. *bonus pater familias*) elgesio standartas dažnai taikomas civilinio pobūdžio ginčuose.

Inkriminuojant neteisėtą žmogaus persekiojimą taip pat būtina įrodyti, jog tarp kaltininko nepageidaujamų, sistemingų, neteisėtų veiksmų ir nukentėjusio asmens patirtų neigiamų padarinių egzistuoja juridškai reikšmingas priežastinis ryšys. Tačiau šiam požymiui atskleisti gali kilti nemažai sunkumų, kadangi nukentėjusiojo gyvenamosios vietos, darbo ar mokymosi įstaigos pakeitimas gali būti susijęs ne tik su persekiojimu, bet ir su kitomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, geresnio darbo pasiūlymo gavimu, studijų krypties universitete pakeitimu ar naujo būsto įsigijimu.⁵³

BK 148-1 straipsnyje tiesiogiai įtvirtinta, kokiais būdais atliekamas neteisėtas žmogaus persekiojimas – prieš aiškiai išreikštą žmogaus valią, neturint teisėto pagrindo, sistemingai. Atsakomybei kilti privaloma nustatyti visus šiuos fakultatyviusius požymius. Visgi, abejotina, ar persekiojamo asmens tiesioginis atsisakymas bendrauti identifikuojamas visais atvejais – kartais nukentėjusysis dėl patiriamų neigiamų išgyvenimų gali sąmoningai vengti susitikimo su kaltininku, jį ignoruoti arba imtis kitų saugumo priemonių⁵⁴. Be to, tokios pozicijos išsakymas gali ne tik neatgrasyti persekiotojo, bet jį išprovokuoti ir nulemti veiksmų eskalaciją.⁵⁵ Remiantis tuo, pripažįstama, jog šio požymio įtvirtinimas yra pernelyg siauros apimties ir prieštarauja mokslinių tyrimų metu priimtomis išvadoms.

⁵² The National Center for Victims of Crime, *The Model Stalking Code Revisited: Responding to the New Realities of Stalking* (2007), p. 61, prieiga internete: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/model-stalking-code-revisited-responding-new-realities-stalking> [aplankyta 2022-03-17].

⁵³ Žr. išnašą 7: Susanne Strand ir Ramunė Jakštienė, „The Importance of Having a Specific Stalking Law“, p. 162.

⁵⁴ Pavyzdžiui, nukentėjusysis gali pakeisti išvaizdą, telefono numerį, rutiną, pasitelkti namų apsaugos ir savignos priemones. Žr. išnašą 29: Brian H. Spitzberg, „The Tactical Topography of Stalking Victimization and Management“, p. 276.

⁵⁵ Leah Quinn-Evans ir kiti, „A Behavior Sequence Analysis of Victims’ Accounts of Stalking Behaviors“, *Journal of Interpersonal Violence* (2021, Vol. 36(15-16)), p. 6979-6997// DOI: <https://doi-org.ezproxy.vdu.lt/2443/10.1177/0886260519831389>.

Neteisėtas žmogaus persekiojimas yra tyčinė nusikalstama veika. Ji gali būti padaroma tiesiogine arba netiesiogine tyčia. Manytina, kad, inkriminuojant šią normą, netiesioginė tyčia turėtų būti nustatoma dažniau, kadangi persekiotojo išankstinis sumanymas įprastai nukreipiamas į kontakto su nukentėjusiuoju užmezgimą ar atkūrimą, jam būnant abejingu, ar nukentėjusysis dėl tokio kontroliuojančio elgesio patirs neigiamų padarinių, tačiau leidžiant jiems kilti.

Kaip buvo minėta anksčiau, neteisėtas žmogaus persekiojimas įtvirtintas kaip baudžiamasis nusižengimas, numatant galimybę už jį skirti viešuosius darbus, baudą, laisvės apribojimą arba areštą. Visgi, S. van der Aa atliktos analizės metu nustatyta, jog už persekiojimo įvykdymą ES valstybėse narėse, be kitų alternatyvių bausmių, numatomas ir laisvės atėmimas.⁵⁶ Kaip teigia R. Jakštienė, tokiu nacionaliniu reglamentavimu formuojama ydinga praktika, kadangi baudžiamoji atsakomybė už šią nusikalstamą veiką, kaip tam tikrą sistemingą, įvairialypį smurtinio elgesio modelį, yra švelnesnė nei už pavienių, su persekiojimu susijusių, nusikalstamų veikų atlikimą.⁵⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad šios normos įtvirtinimu BK žymiai palengvinta persekiotojų teisinė padėtis – kaltinamiesiems už persekiojimo požymių, turinčių kitų nusikalstamų veikų, atlikimą suteikiama galimybė teikti prašymus dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo pagal BK 148-1 straipsnį.⁵⁸ Atsižvelgiant į tai, sprendžiam, kad neteisėto žmogaus persekiojimo kriminalizavimu pasiekti priešingi tikslai, kadangi persekiotojai ne tik tinkamai nubaudžiami, bet ir siunčiama klaidinga žinia kitiems, potencialiai linkusiems nusikalsti, asmenims apie tokio elgesio nebaudžiamumą.

Pažymėtina, jog dispozicijoje neišskiriama jokių pažeidžiamų asmenų, už kurių persekiojimą būtų numatyta griežtesnė atsakomybė. Nors nusikalstamų veiksmų atlikimas mažamečiui, bejėgiškos būklės asmeniui, nėščiai moteriai pripažįstami sunkinančiomis aplinkybėmis BK 60 straipsnio pagrindu, į šį sąrašą neįtraukti artimieji giminaičiai ar šeimos nariai. Remiantis persekiojimo samprata, svarstyti, jog veiksmų atlikimas prieš šiuos asmenis turėtų būti pripažįstamas sunkinančia aplinkybe, užtraukiančia persekiotojui griežtesnę atsakomybę.⁵⁹

Taigi neigiamų padarinių įtvirtinimas neteisėto žmogaus persekiojimo sudėtyje sukelia pernelyg didelę įrodinėjimo našta ir pavojų antrinei viktimizacijai, o aiškaus nukentėjusiojo prieštaravimo atliekamiems veiksams išsakymas gali nulemti veiksmų eskalaciją. Baudžiamosios nusižengimo statuso suteikimas prieštarauja įvykdytų veiksmų pavojingumui, intensyvumui ir sukeltiems neigiamiems padariniams, atitinkamai palengvinant persekiotojų teisinę padėtį. Nesant griežtesnių sankcijų taikymo galimybės už artimojo giminaičio ar šeimos nario persekiojimą, šių asmenų apsaugos poreikiai nėra patenkinami pilna apimtimi.

⁵⁶ Suzan van der Aa, „New Trends in the Criminalization of Stalking in the EU Member States“, *European Journal on Criminal Policy and Research* (2018, Vol. 24(4)) // DOI: 10.1007/s10610-017-9359-9.

⁵⁷ Žr. išnašą 7: Susanne Strand ir Ramunė Jakštienė, „The Importance of Having a Specific Stalking Law“, p. 159.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Griežtesnė atsakomybė už nusikalstamų veiksmų atlikimą prieš savo artimąjį giminaitį ar šeimos narį numatyta ir BK 140 str. 2 d., BK 129 str. 2 d. 3 p., BK 135 str. 2 d. 3 p., BK 138 str. 2 d. 3 p. Ten pat, p. 160.

NETEISĖTO ŽMOGAUS PERSEKIOJIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS NUKENTĖJUSIŲJŲ TEISINĖS APSAUGOS KONTEKSTE

Neteisėto žmogaus persekiojimo vertinimas *ultima ratio* principu

Atlikus neteisėto žmogaus persekiojimo sudėties požymių analizę ir identifikavus probleminius taikymo aspektus, toliau bus įvertinama šios nusikalstamos veikos kriminalizavimo atitiktis *ultima ratio* principui, aptariant ją pavojingumo kontekste bei nustatant, ar Lietuvos teisinėje sistemoje nėra alternatyvių priemonių, galinčių veiksmingai atkurti šia nusikalstama veika pažeistų teisiųjų gėrių apsaugą.

Asmens valios (psichinės) laisvės, į kurią kėsiniama neteisėtu žmogaus persekiojimu, apsaugos svarba įtvirtinta konstitucinėje jurisprudencijoje, nurodant, kad „<...> įstatymai turi užtikrinti, jog žmogus bus saugomas nuo <...> bet kokio kėsiniamosi į jo psichinę ir dvasinę būseną, jo intelektualinę ir kūrybinę raišką.“⁶⁰ Iš to sprendžiama, kad ši saugoma vertybė turi ypatingą reikšmę visuomenei ir individui. Kadangi šia nusikalstama veika sukeliama sunkūs psichologiniai, emociniai, socialiniai padariniai, galima teigti, jog padaroma neturtinė žala. Taigi neteisėto žmogaus persekiojimo pavojingumo pobūdis pasireiškia kėsinimusi į konstituciniu lygmeniu saugomą asmens valios (psichinę) laisvę, sukeliama neturtinė žala.

Nors ši nusikalstama veika įprastai nepasižymi fiziniu sveikatos sutrikdymu, negalima spręsti, jog jos įvykdymu apskritai nepadaromas joks neigiamas poveikis asmens sveikatai⁶¹. Atsižvelgiant į tai, kad dispozicijoje nenurodyta, kokiam psichinės sveikatos sutrikdymo mastui egzistuojant kyla baudžiamoji atsakomybė, sprendžiama, jog pavojingu būtų laikomas įvairaus laipsnio neigiamų padarinių, pažeidžiančių nukentėjusiojo socialinį gyvenimą ar emocinę būklę, sukėlimas. Neteisėto žmogaus persekiojimo pavojingumą taip pat atskleidžia tyčinė kaltės forma ir šios nusikalstamos veikos atlikimo būdai. Tad neteisėto žmogaus persekiojimo pavojingumo laipsnis pasireiškia psichinės sveikatos sutrikdymu, veikiant prieš aiškiai išreikštą asmens valią, neteisėtai ir sistemingai tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia.

Nors persekiojimo veiksmai iš dalies atsispindi ir BK 145 straipsnio 1 dalyje, BK 154 straipsnyje, BK 165-168 straipsniuose įtvirtintose nusikalstamosiose veikose, neteisėtas žmogaus persekiojimas dažniausiai gretinamas su BK 145 straipsnio 2 dalyje numatytu sistemingu žmogaus bauginimu naudojant psichinę prievartą, todėl toliau bus įvertinamos šios normos ir CK 2.23 straipsnio, saugojančio asmens teisę į privatų gyvenimą ir jo slaptumą, taikymo galimybės.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas.

⁶¹ Persekiojimo sukelta žala psichinei sveikatai nagrinėta šiuose tyrimuose: Žr. išnašą 4: Eric Blaauw ir kiti, „The Toll of Stalking: The Relationship Between Features of Stalking and Psychopathology of Victims“; James Geistman ir kiti, „What to do about stalking: a preliminary study of how stalking victims responded to stalking and their perceptions of the effectiveness of these actions“, *Criminal Justice Studies* (2013, Vol. 26(1)), p. 43-66// DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1478601X.2012.712534>.

Neteisėtas žmogaus persekiojimas ir sistemingas žmogaus bauginimas naudojant psichinę prievartą

Neteisėtas žmogaus persekiojimas laikomas specialiąja norma BK 145 straipsnio atžvilgiu. Analizuojant šioms nusikalstamoms veikoms būdingus veiksmus, pastebėtina, jog sistemingas žmogaus bauginimas naudojant psichinę prievartą „<...> gali reikštis grasinimais nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, kitais baimę, nerimą ar nesaugumo jausmą keliančiais veiksmais (pvz., besikartojančiais įžeidinėjimais, grasinimais kaip nors pakenkti, priekabiavimu, atviru sekimu, gąsdinančiais naktiniais skambučiais, amoralaus pobūdžio SMS žinutėmis ir pan.)“⁶², o bauginimu „<...> gali būti pripažinti pasikartojantys, ne vien tik žodžiu ar raštu, bet ir įvairiais kitais atvirais ar užmaskuotais būdais padaryti poelgiai, kuriais siekiama sukelti arba palaikyti baimės ir nesaugumo jausmą nukentėjusiajam. Bauginamasis poveikis gali būti išreikštas ir neteisėtu fiziniu poveikiu nukentėjusiajam ar kitam asmeniui, turto sugadinimu ar sunaikinimu ir pan.“⁶³ Pastebėtina, jog kitokio pobūdžio veiksmų, sukeliančių baimę, nerimą ar nesaugumo jausmą, atlikimas, būdingas sistemingam žmogaus bauginimui, vyrauja ir neteisėto žmogaus persekiojimo bylose: nuolatiniai įžeidžiančio, vulgaraus pobūdžio skambučiai ir trumpųjų žinučių siuntimas, pasirodymas šalia nukentėjusiojo namų ar darbo vietos, tai pagrindžiančių nuotraukų siuntimas⁶⁴, automobilio sekimas mieste⁶⁵, beldimas į namų duris ir bandymas prievarta įsilaužti⁶⁶, žvakės ant namų palangės palikimas⁶⁷ ir pan. Be to, nustatyta ir tokių situacijų, kai persekiotojas pasitelkė tiesioginius bauginimus: vienoje byloje nukentėjusiajai buvo pagrasinta sakant „BMW ratą kai nuleidau, nepasimokei, dabar atsiimsi“⁶⁸, o kitoje byloje nukentėjusioji buvo bauginama, nurodant, jog, jeigu ji susiras kitą vyrą, „pasigailėjimo nebus“⁶⁹. Svarbu pažymėti, jog persekiojimo veiksmai gali būti nukreipiami ne tik į patį nukentėjusįjį, bet ir į jam priklausantį turtą (pavyzdžiui, nuleidžiamos automobilio padangos⁷⁰). Taigi, galima pripažinti, jog sistemingas žmogaus bauginimas apima dalį persekiojimo veiksmų, ypač susijusių su kitokio pobūdžio baimę ar nerimą keliančiu elgesiu.

Tačiau skirtumai išvelgtini nagrinėjant tyčios rūšis, būdingas šių nusikalstamų veikų atlikimui. Sistemingas žmogaus bauginimas inkriminuojamas tik pačiais intensyviausiais ir pavojingiausiais atvejais, pasireiškiančiais kryptinga kaltininko tyčia įbauginti nukentėjusįjį. Tai lemia, jog į šios normos taikymo apimtį nepatenka netiesiogine tyčia įvykdytas persekiojimas, dėl ko dauguma kaltininkų išvengtų baudžiamosios atsakomybės.

Kita vertus, šios normos taikymo pranašumą lemia tai, jog ji, priešingai nei neteisėtas žmogaus persekiojimas, įtvirtinta formalia sudėtimi. Nesant pareigos įrodyti nusikalstama veika nukentėjusiajam sukeltus neigiamus padarinius ir nustatyti būtinają tiesioginį priežastinį ryšį

⁶² *Valstybė p. V. B.*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2016, Nr. 2K-88-942/2016).

⁶³ *T. D. p. Valstybė*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019, Nr. 2K-232-976/2019).

⁶⁴ *Valstybė p. D. B.*, Kauno apylinkės teismas (2022, Nr. 1-1112-667/2022).

⁶⁵ *Valstybė p. M. B.*, Kauno apylinkės teismas (2023, Nr. e1-627-1023/2023).

⁶⁶ *Valstybė p. D. Č.*, Šiaulių apylinkės teismas (2022, Nr. e1-1688-900/2022).

⁶⁷ *Valstybė p. V. V.*, Klaipėdos apylinkės teismas (2021, Nr. e1-1169-903/2021).

⁶⁸ Žr. išnašą 63: *Valstybė p. D. B.*

⁶⁹ Žr. išnašą 66: *Valstybė p. V. V.*

⁷⁰ Žr. išnašą 63: *Valstybė p. D. B.*; Žr. išnašą 65: *Valstybė p. D. Č.*

tarp padarytos nusikalstamos veikos ir kilusių padarinių, įrodymų tyrimas teisme nėra apsunkinamas, o tai praktikoje galėtų lemti dažnesnį šios normos pasirinkimą.

Taigi, išanalizavus sistemingo žmogaus bauginimo naudojant psichinę prievartą taikymo galimybę, nustatyta, jog į šios normos apimtį nepatenka visi persekiojimo atvejai, dėl ko daliai nukentėjusiųjų nebūtų suteikiama reikiama apsauga. Nors sistemingo žmogaus bauginimo įtvirtinimas formalia sudėtimi ir daugumos persekiojimo veiksnių apėmimas leistų spręsti apie šios normos pranašumą, tiesioginės tyčios kaltininko veiksniuose nustatymas apriboja jos inkriminavimą.

Neteisėtas žmogaus persekiojimas ir teisės į privatų gyvenimą ir jo slaptumą pažeidimas

Vertinant CK 2.23 straipsnyje numatytus galimus privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimo būdus, pastebėtina, jog dalis jų sutampa su persekiojimo veiksmais, pavyzdžiui, neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtas asmens stebėjimas ir pan.⁷¹ Vis dėlto, didžioji dauguma persekiojimui būdingų veiksnių, tokių kaip nuolatinis skambinimas, vulgaraus, tiesiogiai ar netiesiogiai bauginančio pobūdžio trumpųjų žinučių siuntimas, tam tikrą neigiamą prasmę turinčių daiktų palikimas, turto suniokojimas, nepatenka į minėto straipsnio taikymo apimtį.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į esminius civilinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymo skirtumus. Baudžiamojoje teisėje, pasitelkiant imperatyvųjį metodą, siekiama ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo pačių pavojingiausių nusikalstamų veikų, keliančių visuomenei ir individui didžiausią pavojų, o civilinėje teisėje dispozityvaus metodo pagalba vykdomas santykių tarp privačių asmenų reguliavimas, suteikiant galimybę pačioms šalims apsibrėžti savo teises ir pareigas.⁷² Be to, valstybės prievartos taikymas civiliniuose santykiuose nukreipiamas į kalto asmens turtą, siekiant kompensuoti nukentėjusiojo patirtą žalą, tačiau nebandant „pataisyti“ kaltininko asmenybės, todėl abejotina, ar neteisėtu žmogaus persekiojimu pažeistos valios (psichinės) laisvės atkūrimas turtinėmis priemonėmis įmanomas. Tokių sankcijų skyrimas nesant viešo pasmerkimo valstybės vardu taip pat neturėtų ir prevencinės galios, kadangi nebūtų formuojama bendra pozicija apie tokio neteisėto elgesio draudžiamumą ir pavojingumą visuomenėje. Todėl darytina išvada, kad CK 2.23 straipsnio taikymas įvykdžius persekiojimą būtų neproporcingas ir neužtikrintų reikiamos nukentėjusiųjų teisinės apsaugos, o turtinio pobūdžio sankcijų skyrimas negarantuotų tinkamo persekiotojo nubaudo ir bendrosios prevencijos įgyvendinimo.

Taigi neteisėto žmogaus persekiojimo kriminalizavimu *ultima ratio* principas nebuvo pažeistas. Šios nusikalstamos veikos pavojingumas pasireiškia kėsினimusi į konstituciniu lygmeniu saugomą asmens valios (psichinę) laisvę, tyčiniu, neteisėtu, sistemingu ir prieš aiškiai išreikštą asmens valią veikimu, sutrikdančiu psichinę sveikatą. Alternatyvių teisinių priemonių – BK 145 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto sistemingo žmogaus bauginimo naudojant psichinę

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, TAR (2000-07-18; VIII-1864), 2.23 str. 2 d.

⁷² Darius Pranka, „Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)“, Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 18-20.

prievartą ir CK 2.23 straipsnio – taikymas nepakankamai užtikrintų nukentėjusiųjų pažeistų interesų apsaugą.

Nukentėjusiesiems nuo neteisėto žmogaus persekiojimo garantuojamos teisinės apsaugos atitiktis Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatoms

Galiausiai, svarbu nustatyti, ar nacionaliniu teisiniu reglamentavimu nukentėjusiesiems nuo neteisėto žmogaus persekiojimo užtikrinamas esminių Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų, susijusių su asmeniniu įvertinimu ir specialių apsaugos priemonių skyrimu, įgyvendinimas.

Direktyvoje numatyta, jog „atliekant asmeninius įvertinimus turėtų būti atsižvelgiama į tokias asmenines aukos savybes kaip amžius, lytis ir lytinė tapatybė ar raiška, etninė kilmė, rasė, religija, seksualinė orientacija, sveikata, negalia, gyventojų statusas, bendravimo sunkumai, ryšys su nusikaltėliu arba priklausomybė nuo jo ir ankstesnė su nusikaltimais susijusi patirtis.“⁷³ Pastebėtina, jog Rekomendacijose⁷⁴, kuriomis reglamentuojamas specialus asmens apsaugos poreikių vertinimas ir apsaugos priemonių skyrimas, dalies minėtų vertinimo kriterijų nėra, pavyzdžiui, neįvertinamos visos nukentėjusiojo asmeninės savybės (lytis, amžius, socialinis statusas), asmeninis pažeidžiamumas (nėštumas, namuose auginamų vaikų kiekis ir amžius, fizinė ir psichinė negalia, įvairios priklausomybės, bendravimo sunkumai), neigiami potyriai (baimė, depresija, izoliacija, kaltininko grasinimai, ankstesnė viktimizacijos patirtis) ir tikėtinos rizikos veiksniai (kaltininko priklausomybės, sveikatos sutrikimai, gyvenamoji vieta su nukentėjusiuoju ar netoli jo, ginklo turėjimas, anksčiau suteiktų apsaugos priemonių nukentėjusiojo atžvilgiu pažeidimai).⁷⁵ Kritikuotinas ir Rekomendacijose įtvirtintas poreikių vertinimo metodas: abejotina, ar trijų kategorijų bendrinio pobūdžio atsakymų pasirinkimas, be galimybės papildyti reikšmingomis aplinkybėmis, tinkamai atskleidžia individualią nukentėjusiojo situaciją. Be to, pasigendama nuostatos dėl nukentėjusiojo pozicijos skiriamų apsaugos priemonių klausimu, kas prieštarauja Direktyva skatinamam baudžiamojo proceso orientavimui į nukentėjusiojo interesų užtikrinimą ir asmeninio įvertinimo sampratą, paremtai teisėsaugos institucijų ir aukos bendradarbiavimu⁷⁶. Dėl to pasirinktas vertinimo atlikimo būdas, įtvirtinant baigtinį kriterijų sąrašą ir bendrinio pobūdžio atsakymus, yra nepakankamai išsamus, o galimybės nukentėjusiajam išreikšti savo poziciją dėl gautų rezultatų nesuteikimas lemia bendro nepasitikėjimo baudžiamosios justicijos sistema augimą.

Pastebėtina, kad Rekomendacijose taip pat nėra nustatyta atskira apsaugos priemonių skyrimo tvarka ypatingai pažeidžiamų asmenų, tarp jų ir nukentėjusiųjų nuo neteisėto žmogaus persekiojimo, atžvilgiu. Tai lemia, jog šiems asmenims apsaugos priemonės skiriamos bendra

⁷³ Žr. išnašą 9: Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, konstatuojamosios dalies 56 p.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo“ (2016-02-29; I-63).

⁷⁵ Paremta gerosios praktikos pavyzdiniu klausimynu dėl specialių priemonių nukentėjusiesiems suteikimo - French Ministry of Justice, European Project (EVVI) (Evaluation of Victims) (2015), prieiga internete: http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf [aplankyta 2023-04-01].

⁷⁶ Žr. išnašą 9: Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, 22 str. 6 d., konstatuojamosios dalies 58 p.

tvarka, neįgyvendinant vieno iš pagrindinių Direktyvos tikslų – ypatingo dėmesio ir specialios apsaugos pažeidžiamiems asmenims suteikimo. Atsižvelgiant į tai, kad ypatingai pažeidžiamų asmenų „<...> patiriama antrinė ir pakartotinė viktimizacija, bauginimas ir kerštas paprastai yra dažni“⁷⁷, apsaugos priemonės jiems turėtų būti skiriamos kuo greičiau, užtikrinant saugų dalyvavimą baudžiamajame procese.

Taigi, esamu reguliavimu Direktyvos nuostatos, susijusios su aukų asmeniniu įvertinimu ir specialių apsaugos priemonių suteikimu, nėra įgyvendintos pilna apimtimi. Vertinimo metu nėra atsižvelgiama į nukentėjusiojo poziciją, o tai prieštarauja Direktyva skatinamam teisės saugos institucijų ir nukentėjusiojo bendradarbiavimui. Rekomendacijose taip pat stokojama specialių apsaugos priemonių skyrimo tvarkos ypatingai pažeidžiamų asmenų atžvilgiu, dėl ko kyla rizika, kad laiku nebus užkirstas kelias nukentėjusių nuo neteisėto žmogaus persekiojimo antrinei ir pakartotinei viktimizacijai, bauginimui ir kerštui.

IŠVADOS

1. Persekiojimas yra kompleksiškas reiškinys, kadangi jis pasireiškia tiek kasdienių, tiek savaime draudžiamų veiksmų atlikimu, kurių visuma sudaro tam tikrą smurtinio elgesio modelį, sutrikdantį nukentėjusiojo psichinę sveikatą, profesinę veiklą, socialinį gyvenimą ir kasdienės rutinos įpročius.
2. CEDAW ir Stambulo konvencijoje suformuoti bendrieji apsaugos standartai, skatinantys mažinti lyčių stereotipų įtaką ir drausti moterų diskriminaciją, turėjo esminės reikšmės persekiojimo teisinio reglamentavimo susiformavimui.
3. Neigiamų padarinių kilimo įtvirtinimas neteisėto žmogaus persekiojimo sudėtyje lemia pernelyg didelę įrodinėjimo našta ir pavojų antrinei viktimizacijai. Nukentėjusiojo aiškios pozicijos dėl prieštaravimo persekiojimui išsakymas gali ne tik neatgrasyti persekiotojo, bet sukelti grėsmę veiksų eskalacijai. Šios nusikalstamos veikos pripažinimas baudžiamuoju nusižengimu neatitinka veiksų pavojingumo, intensyvumo ir sukeltų neigiamų padarinių lygio, taip palengvinant persekiotojų teisinę padėtį. Nors persekiojimas glaudžiai susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, šios normos taikymu neužtikrinamas griežtesnių sankcijų skyrimas artimojo giminaičio ar šeimos nario persekiojimo atveju.
4. Neteisėto žmogaus persekiojimo kriminalizavimu *ultima ratio* principas nebuvo pažeistas. Šios nusikalstamos veikos pavojingumą įrodo kėsinimasis į konstituciniu lygmeniu saugomą asmens valios (psichinę) laisvę, psichinės sveikatos sutrikdymas, tyčinių veiksų atlikimas prieš aiškiai išreikštą nukentėjusiojo valią, neteisėtai ir sistemingai. Sistemingo žmogaus bauginimo naudojant psichinę prievartą inkriminavimas įvykdžius persekiojimą nepakankamas, kadangi kriminalizuoti tik tiesiogine tyčia pasireiškiantys veiksmai, todėl dalis persekiotojų išvengtų baudžiamosios atsakomybės. Civilinės teisės priemonių (CK 2.23 str.) taikymas nepakankamas, nes turtinio pobūdžio

⁷⁷ Ten pat, konstatuojamosios dalies 57 p.

sankcijų skyrimas būtų neproporcingas persekiojimo pavojingumo ir intensyvumo atžvilgiu bei neužtikrintų teisingumo atkūrimo.

5. Nukentėjusių specialių apsaugos poreikių vertinimo metodas Nusikaltimų aukų direktyvos kontekste yra nepakankamai išsamus, o tai kelia sunkumų visapusiškai įvertinant nukentėjusiojo individualią situaciją ir skiriant reikiamas specialias apsaugos priemones. Nukentėjusysis nepakankamai įtraukiamas į procedūrą, tokiu būdu prisidedant prie bendro nepasitikėjimo baudžiamosios justicijos sistema augimo. Esamu reguliavimu stokojama atskiros specialių apsaugos priemonių skyrimo tvarkos ypatingai pažeidžiamų asmenų, tarp jų ir nukentėjusių nuo neteisėto žmogaus persekiojimo, atžvilgiu.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR [2012-10-25]. OL. L 315.
2. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo. Stambulas. 2011-05-11.
3. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence. Stambulas. 2011.
4. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. 1979-12-18.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. TAR. 2000-09-26. VIII-1968.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XX skyriaus pavadinimo pakeitimo ir Kodekso papildymo 148-1 straipsniu įstatymas. TAR. 2021-10-14. XIV-576.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. TAR. 2000-07-18. VIII-1864.
8. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo“. 2016-02-29. I-63.
9. Pagrindinio komiteto išvada „Dėl baudžiamojo kodekso XX skyriaus pavadinimo pakeitimo ir kodekso papildymo 148-1 straipsniu įstatymo projekto“. 2021-09-23. XIIIIP-3746(2).

Teismų praktika

10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas.
11. T. D. p. Valstybė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2019. Nr. 2K-232-976/2019.
12. Valstybė p. D. B. Kauno apylinkės teismas. 2022. Nr. 1-1112-667/2022.
13. Valstybė p. D. Č. Šiaulių apylinkės teismas. 2022. Nr. e1-1688-900/2022.
14. Valstybė p. M. B. Kauno apylinkės teismas. 2023. Nr. e1-627-1023/2023.
15. Valstybė p. V. B. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016. Nr. 2K-88-942/2016.
16. Valstybė p. V. V. Klaipėdos apylinkės teismas. 2021. Nr. e1-1169-903/2021.

Specialioji literatūra

17. Cupach, William R. ir Brian H. Spitzberg. *The Dark Side of Relationship Pursuit: from Attraction to Obsession and Stalking*. New York: Routledge, 2004.
18. Mullen, Paul E., Michele Pathé ir Rosemary Purcell. *Stalkers and Their Victims*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

19. Blaauw, Eric ir kiti. „The Toll of Stalking: The Relationship Between Features of Stalking and Psychopathology of Victims“. *Journal of Interpersonal Violence*. 2002. Vol. 17(1). Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/255613852_The_Toll_of_Stalking [aplankyta 2022-12-10].
20. Burgess, Ann W. ir kiti. „Stalking Behaviors Within Domestic Violence“. *Journal of Family Violence*. 1997. Vol. 12(4). Prieiga internete: https://heinonline-org.ezproxy.vdu.lt:2443/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/jfamv12&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=389 [aplankyta 2022-12-20].
21. Coleman, Frances L. „Stalking Behavior and the Cycle of Domestic Violence“. *Journal of Interpersonal Violence*. 1997. Vol. 12(3). DOI: <https://doi.org/10.1177/088626097012003007>
22. Danilevičiūtė, V., A. Mozūraitė ir G. Lukšys. „Erotomanija – de Clerambault sindromas: literatūros apžvalga“. *Neurologijos seminarai*. 2015. Nr. 19(66). Prieiga internete: http://www.neuroseminarai.lt/wp-content/uploads/2017/02/Neuro_2015_Nr4_264-268.pdf [aplankyta 2022-12-19].
23. Dennison, Susan M. ir Donald M. Thomson. „Identifying Stalking: The Relevance of Intent in Commonsense Reasoning“. *Law and Human Behavior*. 2002. Vol. 26(5). Prieiga internete: https://heinonline-org.ezproxy.vdu.lt:2443/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/lwhmbv26&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=543 [aplankyta 2023-03-06].
24. Douglas, Kevin S. ir Donald G. Dutton. „Assessing the link between stalking and domestic violence“. *Aggression and Violent Behavior*. 2001. Vol. 6. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00018-5](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00018-5)
25. Geistman, James ir kiti. „What to do about stalking: a preliminary study of how stalking victims responded to stalking and their perceptions of the effectiveness of these actions“. *Criminal Justice Studies*. 2013. Vol. 26(1). DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1478601X.2012.712534>
26. Giorgi–Guarnieri, Deborah ir Michael A. Norko. „Stalking: Introduction, Definition, and Epidemiology“. Straipsnis knygoje: Debra A. Pinals ed. *Stalking Psychiatric Perspectives and Practical Approaches*. New York: Oxford University Press, 2007.
27. Jakštienė, Ramunė. „A New Norm on Stalking: Is This the New Normal in Lithuania?“. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2022. Vol. 15(2). DOI: 10.2478/bjlp-2022-0009
28. Jakštienė, Ramunė. „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)“. Mykolo Romerio universitetas. 2019.
29. Laurinaitytė, Ilona, Ilona Michailovič, Liubovė Jarutienė. „Dealing with stalking cases in Lithuania: The role of public perceptions and legal response“. *Behavioral Sciences & the Law*. 2022. Vol. 40(5). DOI: <https://doi.org/10.1002/bsl.2597>

30. Laurinaitytė, Ilona ir kitos. „Persekiojimo kriminalizavimo ir teismų praktikos ypatumai Lietuvoje“. *Kriminologijos studijos*. 2021. Vol. 9. DOI: <https://doi.org/10.15388/CrimLithuan.2021.9.3>
31. Leonaitė, Erika, Anna Markina ir Katre Pall. „Implementation of the Victims‘ Rights Directive in Lithuania and Estonia: Challenges and Achievements“. Straipsnis knygoje: Agnė Limantė, Dovilė Pūraitė-Andrikienė eds. *Legal Protection of Vulnerable Groups in Lithuania, Latvia, Estonia and Poland: Trends and Perspectives*. 8 vol. Cham, Switzerland: Springer Nature, 2022.
32. Lowney, Kathleen S. ir Joel Best. „Stalking Strangers and Lovers: Changing Media Typifications of a New Crime Problem“. Straipsnis knygoje: Joel Best ed. *Images of Issues: Typifying Contemporary Social Problems*. Routledge, 2017.
33. McEwan, Troy E., Paul E. Mullen, Rachel MacKenzie. „Anti-Stalking Legislation in Practice: Are We Meeting Community Needs?“. *Psychiatry, Psychology and Law*. 2007. Vol.14(2). DOI: <https://doi.org/10.1375/pplt.14.2.207>
34. Meloy, John Reid ir Shayna Gothard. „Demographic and Clinical Comparison of Obsessional Followers and Offenders With Mental Disorders“. *American Journal of Psychiatry*. 1995. Vol. 152(2). DOI:10.1176/ajp.152.2.258
35. Meloy, John Reid. „Stalking. An old behavior, a new crime“. *The Psychiatric Clinics of North America*. 1999. Vol. 22(1). Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/13207012_Stalking_An_old_behavior_a_new_crime [aplankyta 2023-01-14].
36. Meloy, John Reid. „Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies“. *Aggression and Violent Behavior*. 1996. Vol. 1(2). DOI: [https://doi.org/10.1016/1359-1789\(95\)00013-5](https://doi.org/10.1016/1359-1789(95)00013-5)
37. Morrison, Kimberley A. „Differentiating between Physically Violent and Nonviolent Stalkers: An Examination of Canadian Cases“. *Journal of Forensic Sciences*. 2008. Vol. 53(3). DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2008.00722.x>
38. Pranka, Darius. „Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)“. Mykolo Romerio universitetas. 2012.
39. Sheridan, Lorraine ir Graham M. Davies. „Stalking: The elusive crime“. *Legal and Criminological Psychology*. 2001. Vol. 6(2). DOI: <https://doi-org.ezproxy.vdu.lt:2443/10.1348/135532501168244>
40. Spitzberg, Brian H. „In the shadow of the stalker: The problem of policing unwanted pursuit“. Straipsnis knygoje: Howard Giles ed. *Law enforcement, Communication, and Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002.
41. Spitzberg, Brian H. „The Tactical Topography of Stalking Victimization and Management“. *Trauma, Violence, and Abuse*. 2002. Vol. 3(4). DOI:10.1177/152483802237330
42. Spitzberg, Brian H. ir William R. Cupach. „The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature“. *Aggression and Violent Behavior*. 2007. Vol. 12. DOI: 10.1016/j.avb.2006.05.001
43. Strand, Susanne ir Ramunė Jakštienė. „The Importance of Having a Specific Stalking Law“. Straipsnis knygoje: Marko Davinić, Svetislav Kostić eds. *Gender*

Competent Public Law and Policies. Gender Perspectives in Law. 2 t. Cham: Springer, 2023.

44. Šimonović, Dubravka. „Global and Regional Standards on Violence against Women: The Evolution and Synergy of the CEDAW and Istanbul Conventions“. *Human Rights Quarterly*. 2014. Vol. 36(3). Prieiga internete: https://heinonline-org.ezproxy.vdu.lt:2443/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/hurq36&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=590 [aplankyta 2023-01-19].
45. Van der Aa, Suzan. „New Trends in the Criminalization of Stalking in the EU Member States“. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2018. Vol. 24(4). DOI: 10.1007/s10610-017-9359-9
46. Van der Aa, Suzan ir Renée Römkens. „The State of the Art in Stalking Legislation: Reflections on European Developments“. *European Criminal Law Review*. 2013. Vol. 3(2). Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/263502580_The_state_of_the_art_in_stalking_legislation_Reflections_on_European_developments [aplankyta 2022-12-11].
47. Van der Aa, Suzan. „Stalking as a form of (domestic) violence against women: two of a kind?“. *Rassegna Italiana di Criminologia*. 2012. Vol. 3. Prieiga internete: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/stalking-as-a-form-of-domestic-violence-against-women-two-of-a-ki> [aplankyta 2023-01-10].
48. Westrup, Darrah ir William J. Fremouw. „Stalking behavior: a literature review and suggested functional analytic assessment technology“. *Aggression and Violent Behavior*. 1998. Vol. 3(3). Prieiga internete: <https://www.sciencedirect-com.ezproxy.vdu.lt:2443/science/article/pii/S1359178997000232?via%3Dihub> [aplankyta 2022-12-19].
49. Quinn-Evans, Leah ir kiti. „A Behavior Sequence Analysis of Victims' Accounts of Stalking Behaviors“. *Journal of Interpersonal Violence*. 2021. Vol. 36(15-16). DOI: <https://doi-org.ezproxy.vdu.lt:2443/10.1177/0886260519831389>

Internetiniai šaltiniai

50. Bitiukova, Natalija ir Kristina Normantaitė. *Victims of Crime Implementation Analysis of Rights in Europe. National Report: Lithuania*. 2019. Prieiga internete: <https://victim-support.eu/publications/vociare-national-report-lithuania/> [aplankyta 2022-03-01].
51. French Ministry of Justice. *European Project (EVVI) (Evaluation of Victims)*. 2015. Prieiga internete: http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf [aplankyta 2023-04-01].
52. Kalifornijos BK. Prieiga internete: https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayexpandedbranch.xhtml?tocCode=PEN&division=&title=&part=1.&chapter=&article=&nodetreepath=4 [aplankyta 2022-12-10].
53. The National Center for Victims of Crime. *The Model Stalking Code Revisited: Responding to the New Realities of Stalking*. 2007. Prieiga internete:

Akvilė Laurinaitytė
„Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą žmogaus
persekiojimą taikymo problematika nukentėjusiųjų teisinės
apsaugos kontekste“

ISSN 2029-4239 (online)
Teisės apžvalga
Law review
No. 1 (27), 2023, p. 29-52

<https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/model-stalking-code-revisited-responding-new-realities-stalking> [aplankyta 2022-03-17].

SUMMARY

PROBLEMS OF THE APPLICATION OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE ILLEGAL PERSECUTION OF A PERSON IN THE CONTEXT OF THE LEGAL PROTECTION OF THE VICTIMS

Although stalking was only criminalized in Lithuania on the 14th of October 2021 (Article 148-1 in the Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereinafter, CC) “The Unlawful Persecution of a Person”), there is a growing debate about the validity and demonstrability of the negative consequences and victim’s expressed will established in this provision, the proportionality of the sanctions, and the systemic incompatibility with other provisions. There are also concerns regarding the incomplete transposition of the Victims’ Rights Directive into national legislation. The purpose of this article’s thesis is to determine whether the application of criminal liability for the unlawful persecution of a person provides adequate legal protection for victims, assessing the compatibility of the national legal framework with the ultima ratio principle and the Victims’ Rights Directive.

The results revealed that stalking is a complex phenomenon, characterized by the performance of both routine and prohibited acts, the totality of which constitutes a pattern of violent behavior, that disrupts victim’s mental health, professional activity, social life, and daily routine. The general standards of protection set out in The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) and the Istanbul Convention, which promote the reduction of gender stereotypes and prohibit discrimination against women, have been fundamental to the development of the legal framework for stalking. Establishing the negative consequences of the unlawful persecution of a person imposes an excessive burden of proof, while the victim’s clearly expressed will may lead to escalation. The criminalization of this offence as a misdemeanor does not correspond to the gravity and intensity of it. The imposition of stricter sanctions in the event of stalking of a close relative or family member is not ensured. The ultima ratio principle has not been infringed by the criminalization of the unlawful persecution of a person. The gravity of this offence is demonstrated by the interference of the constitutionally protected freedom of the individual’s will, disturbance of mental health, performance of intentional acts against victim’s expressed will, unlawfully and systematically. There are no alternative measures in the Lithuanian legal system that can ensure effective restoration of the violated legal good – the application of the systematic intimidation of a person by means of psychological coercion under Article 145(2) of the CC is insufficient, as it criminalizes only acts of specific intent, and the application of Article 2.23 of the Civil Code of the Republic of Lithuania is also excluded, as the imposition of sanctions of a pecuniary nature would not ensure the restoration of justice. The current legal framework is not fully compliant with the Victims’ Rights Directive, since the method of assessing the special protection needs of victims is insufficiently detailed, and does not involve victim in the process of evaluation. There is no separate procedure for the granting of special protection measures for particularly vulnerable persons, including victims of the unlawful persecution of a person.

KEY WORDS

The unlawful persecution of a person, legal protection of victims, the ultima ratio principle, the Victims' Rights Directive.